

קורות חיי בתקופת השואה ומקצת אחריה

הקדמה:

בראשון לספטמבר שנת 1939 חצו צבאות גרמניה את הגבול הפולני בדרכם לכבוש את אירופה המזרחית ובו זמנית "לנקות" אירופה כולה מהיהודים שנמצאו בה (ובשפתם JUDEN REIN). בעת פרוץ המלחמה הייתי בן עשר וחצי. "ניקוי" היהודים נעשה ע"י רציחת מרביתם בשיטות תעשייתיות (הבאתם למקומות ההשמדה ברכבות, הפטתם מבגדיהם דחיסתם לאולם עיוור הרעלתם בגז שהוחדר לאולם אליו נדחסו באלימות ושריפת גופותיהם בתנורים הסמוכים, לאחר שהוצאו מפיות הגופות שיני זהב. המשלוחים המיועדים להשמדה הובאו מגטאות וממחנות עבודה בהם רוכזה האוכלוסיה היהודית. המעטים שנותרו בחיים היו בעלי מלאכה שנבחרו לעבודות כפיה עבור הגרמנים, עם משפחותיהם וכן סגל אדמיניסטרטיבי יהודי שניהל עבור הגרמנים את אוכלוסיית הגטאות בהם רוכזו היהודים, לפני הבאתם להשמדה, בכל עיר ועיר בה התגוררו בפולין מאז כיבוש ועד ביצוע הליכי ההשמדה. הסגל היהודי הניהולי נקרא JUDENRAT ולצידם משטרה יהודית חבושה בכובעים רשמיים, עם משפחותיהם הקרובות. האחרים שנבנו לצרכי ביצוע ההשמדה היו טרבלינקי, אושוויץ-בירקנאו, סוביבור, מידנק ואחרים. בשנות 1942-1943 עברו יחידות S.S, המורכבות מאוקראינים במדים שחורים, בין גטאות שונים והקיפו כל גטו אליו הגיעו, אין יוצא ואין בא. לאחר מכן הוצאו כל היהודים למגרש גדול ונעשתה בהם סלקציה: היהודים ובעלי מלאכה שעבדו במפעלים גרמניים וכן אנשי המשטרה, בעלי מלאכה, שוטרים ואנשי ידנרט, עם משפחותיהם הקרובות נותרו בגטו וכל האחרים הובלו לרכבות שהמתינו להם והובילו אותם למחנה השמדה בו הורעלו וגופותיהם נשרפו, לאחר שהוצאו מהפיות שיני זהב. לאלה שהוצאו לרכבות נאמר שיובילו אותם למזרח למחנות עבודה. הליכי ההשמדה שתוארו לעיל היו דומים במרבית המקרים. יהודי טומשוב מזוביצקי הובלו למחנה השמדה טרבלינקי. שם הושמדו כל היהודים של כל משלוח ללא סלקציה. במחנה TREBLINKI, הושמדו יהודים מגטו ורשה ומגטאות נוספים מפולין בשנות 1942-1943 וב-AUSCHWIZ- BIRKENAU- לשם הובאו בשנות 1943-1944 יהודים מכל מערב אירופה, מבלקנים, מהונגריה מגטו לודז' Łódź עיר שהייתה, אמנם, עיר פולנית, אך עיר זו סופחה ע"י הגרמנים, לאחר הכיבוש של פולין, לגרמניה. מתוך 600,000 תושבי העיר שליש היו פולנים נוצרים, שליש היו יהודים, ושלש היו גרמנים במוצאם VOLKSDEUTCHE.

לי כילד בן עשר היו סיכויים קלושים ביותר לשרוד במבצעי "הניקוי" או ההשמדה אך התמזל מזלי והצלחתי להתחמק גם מטרבלינקי וגם מבירקנאו וגם ממחנות אחרים ומרעב ומעינויים לסוגיהם, להגיע לא"י וכאן בארץ, לסיים לימודי בגרות של ממשלת פלסטינה (א"י), להשתתף במלחמת העצמאות של מדינת ישראל ולאחר סיום קרבות להשתתף בקורס הראשון בצה"ל של קציני תותחנים. לקראת סיום שירותי הצבאי מלאתי תפקיד של מפקד איזור מלחה בירושלים ובו-זמנית התחלתי ללמוד בפקולטה למשפטים של האוניברסיטה העברית בירושלים, שנוסדה באוקטובר 1949, לאחר שירושלים שוחררה מהמצור בו הייתה נתונה במהלך מלחמת העצמאות. עד סיום שירותי הצבאי (באפריל 1950) מלאתי את תפקידי הצבאי בלילות ובימים השתתפתי בלימודים באוניברסיטה, וכל זאת ללא עזרה משמעותית של הורים, משפחה, או כספי ציבור. משום כך משפחת סבתי המנוחה מבית [REDACTED], אשר הצליחה להימלט בעוד מועד מפולין, וצאצאיהם שנולדו בעיקר בארה"ב, וכן משפחתי שהגיעה לארה"ב כפליטים מארצות ברה"מ, בקשו ממני להעלות על הכתב את קורותי הבלתי רגילים עבורם.

ואלה תולדות

המנוחה, אמי, נולדה בפולין [REDACTED] להוריה [REDACTED] לבית [REDACTED] יוצאת פיוטרקוב טריבונלסקי PIOTRKÓW TRYBUNALSKI (עיר מושב של ביהמ"ש האיזורי). היא הייתה בת בכורה מבין ארבע בנות שנולדו להוריה.

בהגיעה לגיל 17 נישאה אמי לאבי [REDACTED] איש משכיל ותרבותי, וביום [REDACTED] נולדתי אני, בנם יחידם, בעיר Łódź בפולין. המשפחה ניהלה את שיגרת חייה, ואני בנם היחידי למדתי בגימנסיה העברית של המשורר יצחק כצנלסון ז"ל.

חיים אלו נדרסו והיו למרמס ביום אחד, כאשר בחודש ספטמבר 1939, כבשו הגרמנים את פולין; העיר Łódź סופחה ל-REICH הגרמני, והוריי צוו לעזוב את דירתם ואת בית העסק שלהם תוך שעות ספורות, וכך עשו, בהימלטם אל מקום המגורים של הורי אמי ז"ל בעיר Tomaszów Mazowiecki, שלא סופחה לממלכה הגרמנית אלא הוכרזה כחלק מהממשל הכללי (כפי שהגרמנים כינו את שטחי הכיבוש של פולין). מיד לאחר הודעת הגירוש הורי אמי שכרו עגלה רתומה בסוס שהגיעה אלינו ללודז' ומה שהצלחנו להעמיס על העגלה שלחנו לבית הורי אמי בטומשוב, וכל היתר שנותר בבית ובעסק נותר לרשותם של הגרמנים, תושבי לודז', שקבלו את רכושנו ומקום מגורינו. כאן ברצוני להוסיף שבדירתנו התגורר אחיו הצעיר של אבי, שהיה רווק. שמו היה [REDACTED] לאחר שהגרמנים השלימו את כיבושה של מערב ומרכז פולין (מזרח פולין נכבשה ע"י הצבא האדום של סטלין) דודי הנ"ל, קנה כרטיס רכבת וברח לרוסיה ובהמשך המלחמה עבר לסיביר, וכך ניצל מהשמדת יהודים ע"י הנאצים.

גטו טומשוב מזוביצקי

עד שנת 1940 התגוררנו כל המשפחה אצל סבי וסבתי (הורי אמי ז"ל), כשיהדותנו צוינה ע"י סרט לבן עם מגן דוד כחול שעל כל אחד מהיהודים היה להצמיד לשרוולו. כעבור כחצי שנה הגרמנים פינו תושבים פולניים מאחד הרובאים העניים בעיר, הפכו אותו לגטו, וריכזו שם את כל יהודי העיר, 13,000 במספר, שהם מצידם היו חייבים לפנות דירותיהם ועסקיהם שהיו מחוץ לאותו הרובה. בגטו זה חייתי עם הוריי עד לשנת 1942, כאשר אמי עובדת במפעל לניקוי מדים של הצבא הגרמני ואני "חוגג" את בר המצווה בתוככי הגטו. באותו הגטו סבי שכר עבורי מורה לעברית שלימד אותי קריאת הפסוקים מתורה בהטעמה לצרכי עליה לתורה ביום הבר מצווה שלי.

התגוררנו בבתים שמהם גורשו הפולנים הנוצרים והועברו ע"י הגרמנים לאזורים טובים יותר של העיר. שלושתנו גרנו בחדר אחד, שכלל מטבח. במשך תקופת שהותנו בגטו התפרנסנו ממכירת הבגדים וכל מיני דברי ערך שהצלנו ותמורתם קנינו דברי אוכל שאפשרו לנו להתקיים. למעשה סבי וסבתי תמכו בכל המשפחה (ארבע בנות, שלושה חתנים ונכדים) הואיל והם היו היחידים שהצליחו להציל חלק גדול מרכושם שממכירתו ניתן היה לקנות אוכל.

מאחר וידענו על הליכי "ההשמדה" של יהודים שרוכזו בגטאות השונים ברחבי פולין, היהודים שבגטו שלנו עשו מאמצים להתקבל לכל מיני עבודות כפיה ע"מ להימלט ממשלוחי השמדה כשיגיע תורנו. כך אמי השיגה עבודה במפעל לניקוי ותיקון מדים צבאיים, ואחותה הצעירה, [REDACTED] נתקבלה לעבודות ניקיון של משרדי המפלגה הנאצית בטומשוב. אחרים הצליחו להתקבל למשרות של שוטרים והמשכילים נתמנו כמנהלת האוכלוסיה (JUDENRAT). משרות אלה הבטיחו לנושאייהם ולמשפחותיהם הקרובות חסינות בפני צירופם העתידי למשלוחים להשמדה. אך לא לעולם חוסן. באחד הלילות בצעו הגרמנים רצח של כל אנשי האינטליגנציה שבגטו ובשני לילות עקובים מדם הם בקרו בדירותיהם של כל קציני המשטרה היהודית והיודנטר, הוציאו אותם ממיטותיהם לחצרות הבתים בהם התגוררו והרגו אותם ואת נשותיהם וילדיהם ביריות אקדחים. נהרגו גם כל הרופאים ועורכי דין ומורים. למחרת היום מונו קציני משטרה ואנשי יודנטר חדשים. בין ההרוגים היה גם המורה שהכין אותי לבר מצווה וכן עורך דין שלימד אותי אנגלית בתשלום שקבל מאמי.

השמדת יהודי גטו טומשוב מזוביצקי

בחדש אוקטובר שנת 1942 הגיעו יחידות S.S אוקראיניות תחת פיקוד גרמני, לבושי מדים שחורים עם סמלי גולגולת בכובעיהם – (זיכרונות ילד) לעיר מגורנו ע"מ לאסוף ולרכז את היהודים לשם העברתם בקרונות משא למחנה השמדה טרבלינקי, (כ-80 קמ' דרום מזרחית מעיר הבירה ורשה). לנו נאמר שהיהודים יועברו מהגטו למחנות עבודה במזרח. כמובן שמידע זה היה שקרי ומיועד להקל על העברת היהודים להשמדה במחנה טרבלינקי במזער הפרעות. אמי שראתה במקום עבודתה (המפעל לניקוי מדים) את הגעת היחידה, שילמה כסף לגוי, שעבד כשומר באותו המפעל, שיחביא אותי בתקופת פעילות היחידה של האוקראינים בהוצאת היהודים מהגטו. עם סיום יום עבודתה חזרה אמי לדירת הוריה, שבה נהגנו לאכול ארוחותינו, לקחה אותי, בנה יחידה, אז בן 13 וחצי,, סיפרה לי את שקורה, ושילחה אותי אל מחוץ לגטו ע"מ שאגש לאותו הגוי וזה יחביאני. נאלצתי לנוס על נפשי מבלי שעלה בידי להיפרד מאבי שטרם הגיע לדירת סבתי (שמקומה היה בגבול הגטו) לצרכי ארוחה. כשהגעתי אל אותו הגוי (במפעל בו עבדה אמי, מחוץ לעיר ביער), לקח הגוי ממני את שעון היד שלי, גירשני ושילח אותי לדרכי.

נזרקתי לעולם זר ועיון, בן 13, לנתי ביער, ולמחרת בבוקר במצוקתי ניסיתי לחזור לגטו. בהגיעי לרחובות שגבלו עם הגטו, משראיתי שהגטו מוקף ביחידות S.S, אין נכנס ואין יוצא, הלכתי לביתה של אישה פולניה קתולית זקנה אשר בנה הוביל אותנו, עוד בשנת 1939, בעגלה הרתומה בסוס, ממקום מגורינו בלודז' לבית סבי בטומשוב, וביקשתי שתסתיר אותי, וזו נענתה לבקשתי למרות התנגדות ילדיה שבהיותם צעירים פחדו להיתפס ולמות שלא כמו אימם הזקנה, אשר מוכנה הייתה להסתכן כדי להציל ילד יהודי. האישה הייתה דתית והאמינה כי בהצילה ילד יהודי היא עושה מצווה לאלוהים. גם ילדיה היו דתיים, אך בהיותם צעירים סרבו להסתכן בויתור על העולם הזה למען העולם הבא.

בלילות לנתי ברפת בחצר ביתה של האישה, מוסתר מבני ביתה, ובימים הסתובבתי ברחובות העיר. ביום אחד בעומדי בין ההמון במדרכה של הרחוב שהוביל לתחנת רכבת, ראיתי כיצד יהודי הגטו, וביניהם אבי, סבי וסבתי, דודותי ודודיי וילדיהם, מובלים והולכים בשיירה בת 12,200 איש, מלווה באנשי S.S עם כלבים, לתחנת רכבת, כשכל אחד נושא תרמיל על גבו, כנראה מתוך רצון להאמין לסיפור שסופר להם כאילו הם אמורים להיות מועברים למזרח למחנות עבודה. מזלי היה כי לא עוררתי תשומת ליבם של העוברים ושבים במראה היהודי בהיותי דומה לגוי, שערות בלונד ועיניים כחולות.

בסלקציה שהתקיימה קודם לכן בביכר הסמוכה לכנסיה שהייתה ממוקמת בגטו, נבחרו מרבית התושבים של הגטו להשמדה. כאמור. הם הופרדו מאותם המועטים שנועדו להמשיך בחיים. במגרש זה נאספו היהודים שבגטו. מתוך 13,000 יהודי הגטו נותרו 800 בלבד, אלו שעבדו עבור הגרמנים, ביניהם אמי ז"ל ואחותה הצעירה ז"ל שעבדה בעבודות ניקיון במשרדי המפלגה הנאצית בטומשוב וכן אנשי המשטרה והאדמיניסטרציה היהודית שבגטו עם משפחותיהם. בתום הסלקציה, רוכזה השארית שנותרה ברובע קטן של הגטו, במספר בתיים. לאחר ימים ספורים התגנבתי לגטו הקטן שנותר בעזרת דודתי ז"ל שמקמה אותי בשיירת החוזרים מעבודתם במשרדי המפלגה הנאצית, ובגין כך ספגתי, מאוחר יותר, 25 מלקות שוט, מהמשטרה היהודית כשהדבר התגלה.

אמי המשיכה לעבוד במפעל, ואני התחלתי לעבוד במחסנים שם רוכזו מיטלטליי היהודים שנשלחו להשמדה. חיינו בגטו הקטן נמשכו כך עד לחדש מאי 1943.

במאי 1943, עשו הגרמנים, בעזרת האדמיניסטרציה היהודית, רשימת נשים וילדים שנועדו למשלוח מהגטו הקטן, בהפיצם שמועה כאילו אלה מיועדים לנסוע לארץ ישראל, לפי הסכם חילופין שהושג בין גרמניה לבין האנגלים, שהיו אמורים להחזיר לגרמנים, בתמורה, גרמנים שהתגוררו בפלסטין.

ביום המיועד לכך הנשים וילדיהן, ששמותיהם הופיעו ברשימה, יצאו אל העגלות שהגיעו לגטו במטרה להובילם לתחנת הרכבת. אלא שאני (נער בן 14), פניתי אל אמי ושכנעתי אותה לחזור מדרכנו אל העגלות ולהתחבא בעליית גג של בנין נטוש שעמד מול מקום מגורינו (במאפיה), משם ראינו כיצד הגרמנים מלווים בכלבים, באים לחפש אותנו. משהגרמנים לא מצאו אותנו, קללו אותנו בצעקים VERFLUCHTE JUDEN (יהודים מקוללים). השיירה עזבה בלעדיו, וכך הפעם הצלתי את חיי אמי וחיי, באשר היעד של המובלים לא היה פלסטינה, אלא מחנה ההשמדה טרבלינקי.

כאן ברצוני להסביר על שום מה חשדתי באמינות הסיפור כאילו היעד של אותם הילדים ואמהותיהם שברשימה היה א"י. בבוקרו של אותו היום, בו היינו אמורים להישלח לא"י, בדקתי במקומות העבודה וראיתי כי [REDACTED] ממשפחה שהייתה ביחסי מסחר עם יצרני טקסטיל גרמניים בטומשוב, שמרביתה נותרה בחיים), שהייתה בת שמונה, עם אמה, הלכו לעבודה כרגיל ולא נמנו על רשימת אלה שהיו אמורים "להישלח לא"י". למרות גילי הצעיר (בן 14) דבר זה עורר בי חשד בדבר טיבו של היעד אליו היו אמורים להגיע האמהות עם ילדיהן שברשימה, שהרי אילו היעד היה פלסטינה, גם אמה היו הראשונות ברשימת אלה שהיו כלולים בעסקת חליפין. חשד זה התברר כמוצדק. אכן העגלות שהובילו את האמהות עם ילדיהן הגיעו לתחנת רכבת ומשם בקרונות משא הובלו לטרבלינקי להשמדה. כמובן שמאוחר יותר נענשתי ע"י המשטרה היהודית ב-25 מלקות שוט על שהפרנו, אמי ואני, הוראת התייצבות לעגלות.

מחנה עבודת כפיה בליז'ין Bliżyn :

אלא ש"הצלה" זו הייתה אחת מ"ההצלות" הרבות שחוויתי אותן עד סיום המלחמה. כעבור זמן מה כל היהודים שנותרו בגטו הקטן, (אני ואמי בתוכם), הובלנו בקרונות משא ברכבת למחנה עבודת כפיה בליז'ין Bliżyn (באזור מחנה ריכוז מידנק MAJDANEK), שם הנשים הופרדו מגברים וכל אחד מאתנו הועבר לצריף עם מקומות לינה בצורה של מדפים, העליון והתחתון, כשהלינה הייתה בצוותא, האחד ליד השני, ובאמצע הצריף עמד מיכל גדול לתוכו האסירים עשו צרכיהם. בפתח כל צריף, בכל אחד מצדי הפתח, היה חדרון, שהיה בשימושם של השוטרים היהודים וראשי הצריפים מבין האסירים. הואיל וגטו טומשוב התרוקן וחוסל, גם אותה משפחת [REDACTED] "הכל יכולה" בטומשוב נאלצה לעזוב את מקום "מעזה" ומכאן ואילך גורלה היה כשל כלנו.

קודם בואנו, מחנה בליז'ין היה מאוכלס על ידי שבויי מלחמה מברית המועצות. במשך הזמן השבויים הכלואים בתוכו הומתו ע"י רעב ועבודות פרך שבצעו במחצבות שבסמוך למחנה "וביריות משמעת". לאחר התרוקנותו הגרמנים התחילו לאכלס אותו באסירים יהודיים וכך יהודי גטו טומשוב נקלעו לתוכו.

בבליז'ין עבדתי בבית חרושת לנעלים צבאיות בהדבקות סוליות. לתוך המחנה הובאו, במשך הזמן, יהודים מגטו ביאליסטוק וגטאות אחרים שאינם זכורים לי. מפקד המשטרה היהודית [REDACTED] ביחד עם חברתו, שבחר לעצמו, התגוררו באחד משני החדרונים שבכניסה לצריף שלנו. כך גם יתר אנשי המשטרה היהודית שהתגוררו בחדרונים שבצריפים השונים. אני עצמי התגנבתי יום אחד אל מחוץ למחנה ע"מ להשיג קצת תפוזי"א ע"מ לשבור את הרעב שהציק לי. בחזרי עם שישה תפוזי אדמה נתפסתי ע"י שוטר יהודי ונענשתי ב-25 מלקות שוט (במקום הוצאה להורג אילו נתפסתי ע"י גרמני). בסמוך לגבול המחנה ראיתי משאית מלאה ילדים. מיד הבינתי שהגרמנים אספו את הילדים הקטנים שנמצאו במחנה ע"מ לרצוח אותם ו"לנקות" את המחנה מילדים שהיו קטנים מדי ע"מ לעבוד. כפי שנאמר לי לאחרונה בין הילדים הללו נמצא גם הילד [REDACTED] שמשפחת הצליחה להצילו בעת חיסול יהודי טומשוב, אך כשהוצאנו מטומשוב, וביינונו שני ילדיו של [REDACTED] עם אשתו [REDACTED] אשתו לא הצליחה להציל את ילדה הקטן ששמו [REDACTED] ונותרה עם בתה הקטנה [REDACTED] עליהם ועל מעמדם בגטו טומשוב רמזתי בפרק הקודם.

ביוני 1944 העמיסו את כל מי שנותר מאסירי בליזין על רכבות משא והובלנו ליעד בלתי ידוע לנו. לבסוף הגענו ביום 14.7.44 למחנה עם שלט ענק: "עבודה עושה את החיים מתוקים" ARBEIT MACHT DAS LEBEN. הרכבת המשיכה לנסוע עוד מרחק קצר עד שהגענו לשער כניסה ומעליו שלט ענק "עבודה עושה אדם SUESS, הרכבת המשיכה לנסוע עוד מרחק קצר הרכבת נעצרה בדיוק בפתח משרפות עם מספר ארובות חופשיי" ARBEIT MACHT FREI. כעבור מרחק קצר הרכבת נעצרה בדיוק בפתח משרפות עם מספר ארובות גבוהות, שהפעם רבתו ולא פלטו עשן. הגענו למחנה השמדה בירקנאו בסמוך למחנה ריכוז אושוץ. כשירדנו מקרונות הרכבת ראינו מעבר למסילת ברזל וממול למשרפות שטחים מכוסים בצריפים וגדרות תיל המפרידות בין קבוצות צריפים שונות. התברר, במשך הזמן, שהמדובר במחנות של צוענים ושל גברים ושל נשים יהודיים שאכלסו את המחנה. במחנה גברים הילדים היו מאוכסנים בצריף מס' 20. רבים מהילדים היו תאומים שהובאו מהונגריה לצרכי "ניסויים רפואיים" שנעשו בהם ע"י דר' מנגלה (MENGELE). הובאנו למערכת צריפים ששימשו לקליטת אסירים חדשים ונקראה "קנדה". שם הופרדו הנשים מהגברים והעבירו אותנו בחיטוי כללי שכלל מקלחות. קבלנו מדי אסירים בפסים כחולים וכפכפי עץ. לאחר מכן נחרט על זרועו

השמאלית של כל אחד מאתנו מס' האסיר שקבל. מס' האסיר שלי היה B 1397 והוא צרוב על זרועי השמאלית עד עצם היום הזה. בסגל של צריפי קליטה "קנדה" התגלה לי כי עבדה שם אשת בן דודו של אבי המנוח שהתגוררה לפני המלחמה עם בעלה בבנדזין (BENDZIN) עיר הסמוכה למערכת מחנות אושוץ. שמה היה [REDACTED] ועל זרועה נחרט מס' עם אות A. לאחר שנים התברר כי אחיה או בן דודה של [REDACTED] כהן כשופט בבימ"ש השלום בכפר סבא. אני נתקבלתי על ידה בלבביות ואף קבלתי נעלים במקום כפכפי עץ. לאחר שנים, נודע לי כי גם אמי, נתקבלה על ידה בלבביות, דבר שנתן לנו אומץ להיכנס לאותו הגיהנום אליו הובאנו. [REDACTED] הכירה לי עובדת נוספת באותו מקום קליטה ומחסנים "קנדה" שהייתה בגילי, ומיד התאהבתי בה וקבלתי נשיקות וחיבוקים, שזיכרונם המתק לי את המציאות הקשה והאכזרית לתוכה נכנסתי.

ההבדל בין מחנה השמדה טרבלינקי, בו נרצחו מרבית יהודי פולין, לרבות יהודי גטו ורשה, ויתר הגטאות שהיו מצויים בערי הממשל הכללי, לבין מחנה השמדה בירקנאו היה כי בטרבלינקי כל היהודים שנפרקו מקרונות הרכבות הוכנסו ישירות להשמדה בקרמטוריום שהיה בפתח משטח תחנת הרכבות, במחנה ההשמדה אושוץ בירקנאו, אליו הובאו יהודים מהונגריה, בלקן, צרפת, גטו לודז' (ששוין מלכתחילה לממלכה הגרמנית) [REDACTED], היה קיים מוסד של סלקציה, בה אנשי ס.ס., בראשותו של דר' מנגלה, קבלו המובאים בטרנספורטים בפתח המשרפות, שנשק משטח תחנת הרכבת, והחליטו מי יחיה ויעבוד בעבודות כפיה ומי יושמד בתוך תאי הגזים והמשרפות. לרוב הנשים עם ילדיהן והזקנים נשלחו באותה הסלקציה למשרפות. הליכי הסלקציה היו מזעזעים, שהרי אנשים עשו ניסיונות נואשים להציל חייהם ואנשי הס.ס. מלווים בכלבים השתדלו למנוע הניסיונות. מכאן שמי שהובא למחנה בירקנאו היו לו סיכויים להישאר בחיים לזמן מה ולא להיות מושמד על אתר, שלא כמו בטרבלינקי, שם יעדם של כל המובאים היה מוות.

המזל של המשלוח שהגיע לבירקנאו מבליז'

1) היה כי הטרנספורט שלנו הגיע בדיוק בשבוע בו המשרפות שבתו מעבודה.

מצוידים במדי האסירים הוכנסנו, אני ובני גילי, לצריף מס' 20 במחנה גברים (D). תוך ימים ספורים הופעלו המשרפות ואולמות גז והשמים נהיו אדומים בלילה וביום לאורך 24 שעות ביממה מהעשן והאש שנפלטו מארובות. מחנה ההשמדה התחיל לקלוט את קורבנותיו. במשך מספר ימים הגיעו משלוחי יהודים מגטו לודז'. לאחר מכן התחילו להגיע משלוחים מהונגריה, מארצות בלקן ומארצות מערב אירופה. במסוף הרכבת עמדו אנשי SS ועשו סלקציה בין אלה שנפלטו מקרונות הרכבת של כל משלוח. מי שנראו כמסוגלים לעבודה נשלחו לצד אחד, ומשם, לאחר שעברו הליכי קליטה ב-"קנדה" הועברו למחנות ריכוז הסמוכים לאושוץ-בירקנאו לעבודות שהיו אמורות לקדם את המאמץ המלחמתי של הגרמנים. הרוב הגדול, בעיקר הנשים הילדים והזקנים, הועברו למשרפות להשמדה. אני ועוד מספר נערים עבדנו בהעמסת בגדי ונעלי המומתים על עגלות ובדחיפת עגלות אלה לאזור המחסנים במקום הקליטה "קנדה". פעם אחת, למען הסקרנות, נכנסתי לתוך אותה מערכת ההשמדה שהייתה מורכבת מאולם "עיוור" שבתקרתו היה פתח דרכו נזרקו מיכלי גז מרעיל, וממספר תנורים ממול לפתח כניסה לאותו האולם. לתנורים אלה נזרקו גופות המומתים. האפר שנותר בסופו של התהליך הועבר לשדות הסמוכים למחנה. הבגדים שהורדו מהם בטרם כניסתם לאולם ההמתה אנחנו העברנו בעגלות ל-"קנדה". כל העבודה שהייתה כרוכה באותם מעשי הרצח בוצעה ע"י אסירים ששויכו במיוחד למטרה זו. כפי ששמענו היו מספר ניסיונות של בריחת עובדי ההשמדה, אך מרביתם לא הצליחו. מרבית הבורחים נתפסו והומתו.

במהלך פעילות ההשמדה החליטו הגרמנים לדלל גם את הצעירים ששכנו בצריף 20 במחנה גברים. לשם כך הופשטנו, יום אחד, ממדי אסירים ובהיותנו עירומים היה עלינו לעבור מד-גובה של 1.50 מ'. מי שהיה נמוך יותר נשלח להשמדה וגבוהים יותר נותרו בחיים. מאחר והגובה שלי היה גבולי, התאמצתי לעמוד על קצות אצבעות רגליי וכך ניצלתי בהזדמנות זאת.

צעדת מוות עד מחנה ריכוז מאוטהאוזן MAUTHAUSEN :

לקראת סוף דצמבר 1944 התחלנו לשמוע קולות הפגזות תותחים ממרחקים. בסוף ינואר 1945,

(התאריכים המדויקים ידועים לי מכרטיס אסיר שלי שנתפס במחנה מאוטהאוזן) נקראו כל האסירים להתאסף שורות שורות, חולקה לכולנו מנה כפולה של לחם, ונאמר לנו שאנו נצמד מערבה וכל אדם שלא יחזיק מעמד בצעדה זו וייפול, ייהרג במקום. מסתבר שצעדה זו הקיפה את האסירים מכל מחנות הריכוז הסמוכים לאושוויץ בירקנאו. באותה התקופה החורף היה אכזרי במיוחד, וכנראה משום כך מה שקרה נקרא מאוחר יותר "צעדת מוות". הקבוצה בה השתתפתי צעדה בשלגים והגיעה עד מחנה עבודה אלטהמר (ALTHAMER) שהיה ריק מהאסירים ששהו בו קודם לכן. כאן הצעדה שלנו הופסקה והלינו אותנו בצריפים שהתרוקנו קודם לכן. למחרת בבוקר הובילו אותנו לתחנת רכבת והעמיסו אותנו לקרונות משא. כפי שהתברר לאחר מכן, יעדה של הרכבת שלנו היה מחנה ריכוז הידוע לשמצה מאוטהאוזן MAUTHAUSEN באוסטריה בסמוך לעיר לינץ LINZ.

הרכבת שלנו נעצרה כל מספר קילומטרים בכל מיני תחנות שונות בהן היה ריכוז צפוף של רכבות דומות. בהשקיפי החוצה דרך החלון הקטן של הקרון ראיתי ברכבות האחרות דמויות של יהודים המוכרים לי ממחנה בליז'ין שהגיעו במשלוח שלי לברקנאו ודרכנו נפרדו שם. מאוחר יותר התברר לי כי בנסיגתם בפני הצבא האדום נטלו הגרמנים איתם אסירים שנותרו במכלול המחנות סביב אושוויץ-בירקנאו והובילו אותם למחנות ריכוז בגרמניה ואוסטריה. כך הגיעה אחותה הצעירה של אמי, [REDACTED] בהיותה בהריון, למחנה ברגן בלזן BERGEN BELSEN ורבים אחרים הגיעו למחנות כגון דכאו DACHAU, בוכנבלד BUCHENWALD ואנחנו הגענו למחנה מאוטהאוזן MAUTHAUSEN. אינני יודע לאן הגיעה אמי, אך אני מניח כי בעת השחרור היא שהתה באחד ממחנות ריכוז ששחררו ע"י בנות הברית המערביות, שהרי לאחר סיום המלחמה הסוכנות היהודית גילתה אותה ודאגה ליצירת קשר בינה לבנינו, ואנשי הסוכנות לא פעלו באזורים ששחררו ע"י הצבא האדום.

באותה התקופה, בשלהי המלחמה, הגרמנים היו בנסיגה בכיוון מולדתם, כשאותה המולדת הייתה מוקפת מכל הצדדים ע"י צבאות בנות הברית, לא היה מובן לי אז וגם היום לא מובן לי על שום מה הגרמנים סחבו, בנסיגתם, המוני אנשים מעונים ומורעבים, כלומר, אותנו. הייתי מבין כהגיוני הברחת נכסים בעלי ערך שהיו יכולים לעזור להם במאמציהם האחרונים להגן על מולדתם. הייתי יכול עוד להבין סחיבת אותם אנשים לשם הגשמת המטרה האידאולוגית של הגרמנים, היינו, "ניקוי" אירופה מיהודים. אך הפעלת אמצעים לוגיסטיים, רכבות ואנשי SS במספרים ניכרים ע"מ לקחת איתם, בנסיגתם, המוני אנשים שהיו על סף מוות, ולא היו מסוגלים עוד להיות כוח עבודה יעיל לשם עזרה במאמץ המלחמתי של הגרמנים, אינה מובנת לי. בסופו של דבר אנשים אלה, באם עדיין נותרו בחיים, הפכו לשלדי אדם בהם נתקלו צבאות בנות הברית בבואם לשחרר את מחנות הריכוז מאוטהאוזן וברגן בלזן ובוכנבלד ודכאו ואחרים, והיום אנשים בראותם תמונות אלה מזדעזעים, בדיוק כפי שהזדעזעו חיילי בנות הברית ששחררו את המחנות.

מחנה ריכוז מאוטהאוזן – Mauthausen KL

במחנה מאוטהאוזן, אליו הגענו ביום 30.1.1945, היו כלואים שבויי מלחמה רוסיים, עבריינים פליליים גרמנים, קומוניסטים ספרדיים וגרמנים, וכמובן יהודים במספרים ניכרים. כל סוג של אסירים צוין ע"י טלאי בצבע שונה שהיה תפור על מדי האסיר. הטלאי של יהודים היה צהוב והטלאי של אסירים גרמניים פליליים היה אדום (לפי מיטב זכרוני). המחנה היה מחולק לחלק עליון וחלק תחתון. האסירים הבריאים אוחסנו במחנה עליון והחולים והמיועדים למוות ברעב ובצמא אוכסנו בצריף של יהודים במחנה תחתון (שהרי היו שם צריפים בהם אוכסנו שבויי מלחמה ואסירים פליליים גרמנים וסוגי אסירים נוספים, אך בצריף היהודים היה זה שהמשוכנים בו הורעבו למוות).

לאחר שהורידו אותנו מהרכבת הביאו אותנו לאולם גדול עם מקלחות במחנה העליון. לאחר שהפשיטו אותנו והותירו אותנו עירומים, ציפינו לכך שמהמקלחות יצא גז רעיל וימיתו אותנו. אך הסתבר כי בסה"כ עשו לנו מקלחת ואמרו לנו להתלבש. מאחר ורגליי וידיי קפאו בעת צעדת המוות, והפרישו מוגלה, ולא הייתה לי אפשרות לעמוד ולהתלבש, העלו אותי עירום על אלונקה והורידו אותי למחנה התחתון לצריף יהודים.

כרטיס אסיר אישי שלי ממחנות אושוויץ ומאוטהאוזן

כאן אתעכב על תוכנו של כרטיס אסיר שלי שהתגלה כנראה במחנה ריכוז מאוטהאוזן ומצא את דרכו, כנראה, עם כרטיסי אסירים נוספים, ל- "יד ושם" בירושלים, שם גילה אותו חוקר שואה, ידידו של נכדו של דודי צילם הכרטיס, וכך הצילום הגיע אלי. הכרטיס היה על גבי טופס שהיה בשימוש בכל מחנות הריכוז של הגרמנים באזורי שליטתם. כך יש בו מקום לרישום עונשים שהוטלו על האסיר במחנה, תאור העונש והסיבה להטלתו לרבות הערות. להלן מופיעים פרטים לגבי העברה ממחנה למחנה והמועד והמקום של שחרור וכן התנאים שהתלוו לשחרור. בטופס הכרטיס שלי נרשמו פרטים שונים אודותיי: שמי הפרטי ושם משפחתי, כפי שהיו רשומים במרשם אוכלוסין פולני. להלן נרשמה הכתובת המדויקת של מקום מגורינו בעיר לודז', שהגרמנים נתנו לה שם, לרבות שם הרחוב ומספר הבית בו התגוררנו לפני המלחמה. להלן נרשם התאריך של מאסרי ומיקומו. לפי הרישום נעצרתי ביום 14.7.1944 ונכלאתי באושוויץ. אכן זהו היום שבו הגיעו אסירי מחנה בליז'ין למחנה השמדה בירקנאו-אושוויץ. כל התקופה מאז נזרקנו מדירתנו בלודז' ועד בואנו למחנה בירקנאו-אושוויץ נעלמה מהרישומים. להלן נרשם כי סיבת המאסר הייתה היותי "יהודי פולני". להלן נאמר כי ביום 30.1.1945 הגעתי למחנה ריכוז מאוטהאוזן. במשבצת שבראש הטופס נרשם מס' 125068 ומלים "יהודי פולני". במשבצת המיועדת לתיאור הדת נרשם "של משה"

כאן אציין כי במחנה ריכוז מאוטהאוזן. מי שהגיע לצריף החולים היהודיים לא היה לו כל סיכוי לשרוד מעבר לחדשים ספורים. הפעם, שלא כמו בטרבלינקי, המוות היה איטי ומלווה בייסורי רעב, אך בלתי נמנע.

השמדה בהרעבה במחנה ריכוז מאוטהאוזן

לאחר שהגעתי לצריף "החולים" היהודיים ראיתי כי "החולים" שכבו במיטות שלוש קומתיות צרות, שישה אנשים בכל מיטה כולם היו עירומים וכל הגוף היה מגולח. בהיותי עדיין על האלונקה פגשתי חבר שלי עוד מלודז' שהיה אחד מסגל העובדים של הצריף. הוא הסביר לי כי השוכבים במיטות ניזונים ב- 100 קלוריות ליום שמקבלים באמצעות קערת מרק פעם ביום. הוא, בתור עובד, מקבל מנת אוכל כפולה ומשולשת. הייתה ברשותי חתיכת לחם שנותרה לי ממה שקבלנו בבירקנאו לפני יציאה לצעדת המוות. ניסיתי לשמור עליה אך גנבו לי אותה. הצלחתי לתפוס מקום באחת המיטות העליונות ולהניח את כפות רגליי זבות מוגלה על פרצופו של אחד מחמשת שכניי למיטה. הממונה על הצריף. היה אסיר גרמני פלילי או קומוניסט שלמדי האסיר שלו הוצמד משולש אדום. האוכל שחולק לאסירים היה חצי ליטר מרק, עשוי מקליפות תפוז, ליממה. האנשים מתו במיטותיהם מוות איטי ואכזרי מרעב. הליכי ההרעבה גרמו לכך שהאסירים הפכו לעצמות המכוסות בעור צהוב. היו מספר אסירים שבצעו עבודות אחזקה בתמורה למנות מכופלות ומשולשות של מרק בכל יממה. תפקידם של חלק מאנשים אלה היה לבדוק בלילה ולפנות בוקר את מיטות האסירים ולזרוק מתוכם גופותיהם של אלה שכבר הספיקו למות. הגויות נזרקו על רצפת הצריף. לבסוף כל בוקר נאספה ערימת גויות שהועברו לאחורי הצריף ומשם הועברו בעגלות למשרפות. ראיתי מקרים של קניבליזם כשדמויות עירומות נדדו בין הגויות וניסו ליטול משהו מהגויות לצרכי אכילה. האסירים החולים שהגיעו למצב כזה נקראו MUZULMAN. למה? אינני יודע. גם אני הייתי צפוי לגורל דומה.

ביום 28/2/1945 (במקרה ביום הולדתי ועל כן התאריך זכור לי), כשהייתי מסוגל כבר לעמוד על רגליי, פניתי לשבוי הרוסי שהיה ממונה על המספרה בצריף, ושהביע מספר פעמים חיבה אלי כילד קטן עם עיניים כחולות,

ובקשתי כי יקבל אותי לעבודה במספרה. [REDACTED] שגילה כלפי אמסתי, פנה לממונה עליו לקבל רשות להיעתר לבקשתי. גם לממונה, שהיה גרמני אסיר פלילי, וגם לו היה יחס חיבה דומה אלי, נתן את הרשות לקבלני לעבודה, דבר שהעניק לי רשות לקבל עוד מספר מנות של מרק כל יום ומנות מרגרינה. אותו הגרמני היה ממונה על הצריף [REDACTED] הודיע לי כי החליט למנות אותי לתפקיד ספר והייתי אמור לגלח כל השערות מגופות אסירים בצריפנו בחלק המיועד להיות מספרה, ושנקרא בגרמנית HAARE SCHNEIDEN EIER RASIEREN (תספורת שערות וגילוח ביצים). בתמורה לעבודתי קבלתי מנות מרק מכופלות ומשולשות והדבר הציל את חיי ומנע ממני להיחפץ למוזולמן. עבדתי כך חודש שלם עד שהממונה על הצריף פיטר אותי מעבודתי בטענה שאכלתי כבר מספיק (DU HAST SCHON GENUG GEGESSEN). חזרתי למיטתי ולמנת המרק הרגילה, אך זה קרה כחודש לפני שיחידת טנקים של צבא ארה"ב נכנסה למחנה שלנו ושחררה אותנו ביום 5/5/1945. ימים ספורים לפני השחרור המשמר של S.S. נעלם משטח המחנה ובמקומם באו גמלאי המשטרה האוסטרית. אך גם זקנים אלה ירו והרגו מי שהעז לנסות ולברוח.

שחרור ומעבר לשווייץ:

משנפתחו שערי המחנה, הדבר הראשון שעשיתי היה לברוח מהמחנה ולהשתכן על עגלה מלאה חציר בשטח המשק של אחד הכפריים האוסטרים, שהיה סמוך למחנה צבאי אמריקאי. האוסטרי, מרב פחד, לא הראה את פרצופו בפני, ואני, הדבר היחידי שעשיתי היה לאכול. אכלתי שאריות המזון של הצבא האמריקאי. אכלתי כל כך הרבה עד שלאחר מספר ימים חליתי בטיפוס וחזרתי למחנה. במחנה התחברתי עם ילד אחר, ששמו היה [REDACTED] ושהיה צעיר ממני במספר שנים. שנינו פנינו למפקד האמריקאי של המחנה, קולונל זיבל, ובקשנו לדאוג לנו. האמת הייתה שהאמריקאים לא ידעו מה לעשות בנו, פרט מאשר לשלוח אותנו למשפחותינו, באם היו כאלה והיה ידוע לנו מקום בו נמצאו. בסופו של דבר שלחו אותנו למפקדת צבא ארה"ב בעיר הסמוכה לינץ (Linz), ושם היו אמורים לדאוג לנו. אנו נשלחנו במשאיות שהובילו קומוניסטים ספרדיים, שהיו כלואים במאוטהאוזן, לארץ מולדתם, ספרד, דרך צרפת. כשהגענו ללינץ איש לא חיכה לנו, ואנו המשכנו באותן המשאיות (אך עם חבילות מזון של אונר"א שחולקו לכולנו) עד לגבול השווייצי-גרמני-צרפתי שהיה בשליטת הצבא הצרפתי. שם הורידו את שנינו מהמשאיות (שהמשיכו עם הספרדים לספרד דרך צרפת), ונמסרנו לטיפול של קצינת סעד של הצבא הצרפתי. הקצינה לקחה אותנו בידים והובילה אותנו לגבול עם שווייץ ליד מחנה מעבר ST.MARGARETHEN היא בקשה למסור אותנו לידי שלטונות שווייץ בטענה כי הננו שני הילדים הראשונים, ניצולי אושוויץ, המחפשים מקלט בשווייץ. השווייצים סרבו לקבל אותנו, היו שם צעקות, התאספו עיתונאים, אך בסוף לא ניתנה לנו זכות כניסה לשווייץ וחזרנו כלעומת שבאנו. למחרת היום בבוקר הביאה אותנו אותה הקצינה שוב לתחנת הגבול, אך הפעם התאספו שם עיתונאים וכל מיני נציגים יהודיים, נציגים של יהודי שווייץ והסוכנות היהודית, וכנראה שבפעם הזאת השווייצים השתכנעו לקלוט אותנו והעבירו אותנו למחנה מעבר מיוחד, בו היינו אמורים לשהות תקופה מסוימת תחת השגחה רפואית וסוציאלית בטרם נהיה רשאים להיות חופשיים בשווייץ. בו ביום או למחרתו עיתוני שווייץ פרסמו את מה שהתרחש בכנותם אותנו "DIE ZWEI KNIRPSE AUS AUSCHWITZ" (שני ילדים מאושוויץ) הראשונים שהורשו לאחר סיום המלחמה להיכנס לשווייץ ולמצוא בה מקלט זמני.

במשך כשבועיים שהינו במחנה מעבר סט. מרגרטן תחת השגחת עובדות סעד, רזים, קטנים ועם ראשים מגולחים. בתקופה זו התקשרו אתנו אנשי הסוכנות היהודית וקבלו מאתנו פרטים אישיים במטרה לחפש ולמצוא בני משפחה ששרדו או שהיו ידועים לנו שקיימים ברחבי העולם, וליצור קשר בינינו. בעת ששחררנו ממחנה זה התברר כי יעבירו אותנו למקום שהותם של הילדים מהונגריה שהועברו לשווייץ בעקבות המו"מ שניהל בעת המלחמה קסטנר עם אייכמן ו/או נאצים אחרים שעסקו ב"ניקוי" אירופה מיהודים. ילדים אלה שהו בשלושה מבנים של בתי מלון ב-Bex les Bains וממתינים לקבלת רשות כניסה לפלסטינה (א"י) מממשלת המנדט הבריטית. הצעירים הנ"ל היו מחולקים בין שלוש תנועות קיבוציות: "השומר הצעיר", "הבונים" ו-"גורדוניה". אותנו שייכו ל-"השומר הצעיר". ביני לביני היינו מוזמנים לבלות לילות אצל יהודים שווייצים מכובדים שעסקו בענייני ציבור. כנראה עוררנו סקרנות ציבורית רבה, כאילו הגענו מפלנטה אחרת. מה שזכור לי מביקורים אלה זה שבאותה העת עדיין לא הצלחנו להפטר מהפחדים כי נשאר לפתע ללא מזון. על כן

כל ערב לאחר שסיימו לאכול את ארוחתנו ולפני שהלכנו לישון אספנו כל פרוסות הלחם שנותרו על השולחן והחבאנו אותן מתחת לכר במיטה.

לאחר שהסתיימו הביקורים הללו, נאספנו ע"י אנשי עליית הנוער של הסוכנות היהודית, שניהלו את מקום שהותם של ילדי קסטנר בב"י, וצורפנו אליהם ע"מ להמתין למתן רשות כניסה לא"י ע"י הממשלה הבריטית ששלטה בארץ זו. בינתיים הגיעו אלי ידיעות באמצעות אנשי הסוכנות היהודית כי מצאו באחד המחנות את אמי וכי היא שוהה בעיר רומה בירת איטליה בחברת האלמן של אחותה הצעירה יותר, שניצחה, ביחד עם התינוק שלה ושל ששמו היה [REDACTED] בטרבלינקי בשנת 1942 ביחד עם יתר היהודים מגטו טומשוב. בעלה, [REDACTED] עבד עבור הגרמנים, ועל כן נותר בחיים ולא נשלח עם יתר היהודים לטרבלינקי. הסוף של פרשיה זו היה כי [REDACTED] הגר לארגנטינה, שם התגורר אחיו, ואנשי הסוכנות היהודית ארגנו אופן קליטתם של אמי ושלי לאחר שנגיע לא"י:אמי, שהייתה אז בת 35, הייתה אמורה להתגורר עם דודתה [REDACTED] בתל אביב בנוה צדק, אני הייתי אמור להצטרף לילדי קסטנר ההונגריים ואתם לעבור, במסגרת עליית נוער, לקיבוץ איילון שעל הגבול עם לבנון, [REDACTED] שהיה צעיר ממני, עבר לקבוצת ילדים בקיבוץ שריד הכל במסגרת "השומר הצעיר". האפוסטרופסות עלי נמסרה לדודי (אחיו הגדול של אבי המנוח) [REDACTED] שהתגורר עם אשתו ועם בנו (בן גילי) בחיפה, בהדר הכרמל בדירה בת שני חדרים, ועבד בתור גזבר בית הספר הריאלי.

קליטה בארץ ישראל

אני, [REDACTED] ששהינו איתם בשווייץ בהמתנה לויזות כניסה לפלסטינה, קיבלנו סוף סוף את הויזות המיוחלות ובתחילת ספטמבר 1945 העבירה אותנו הסוכנות היהודית לנמל מרסיי בצרפת, שם העמיסו אותנו על אנייה בשם MATAROA ובערב ראש השנה תש"ה הגענו לארץ ישראל למחנה מעבר בעתלית בסמוך לחיפה. שם נפרדו דרכינו. אני הייתי אמור להגיע לאחיו של אבי המנוח, ויתר העולים הועברו לקיבוצים שריד (ילדים) ונוער (קבוץ אילון על הגבול עם לבנון). לאחר שנודע למשפחתי על בואי לעתלית בקרו אותי במחנה דודי [REDACTED] ושתי אחיותיו של אבי המנוח שהתגוררו בחיפה: [REDACTED] (שלאחר נישואיה שמה שונה ל[REDACTED]). כעבור שבוע ימים שוחררתי מהמחנה עתלית. איש לא המתין לי בפתח המחנה ועל כן עליתי על אוטובוס שהיה אמור להסיעני לחיפה מבלי שהייתה לי פרוטה בכיס. נהג האוטובוס בקש ממני תשלום בעד כרטיס נסיעה, דבר שהפתיע אותי מאחר שארץ ישראל הצטיירה בעיניי כגן עדן בו לא נדרש כל תשלום בעד נסיעה באוטובוס. מספר נוסעים, בראותם זאת, אספו ביניהם את דמי הנסיעה ושילמו עבורי את דמי הכרטיס. לאחר שהגענו לסביבות הדר הכרמל ירד עמי אחד הנוסעים והוביל אותי לדירתו של דודי [REDACTED] בהדר הכרמל. דרך אגב, לא היה עמי כל מטען אלא ידיים ורגליים.

אפילו

בזה הייתי מסיים את סיפורי על הזוועות שעברו עלי במשך חמש שנות הכיבוש הנאצי של אירופה ומבצע "ניקוי" היהודים. אולם אחד מבני משפחתי, המתגורר היום בברוקלין, ושגם הוא ובני משפחתו הגיעו לארה"ב לאחר המלחמה כפליטים מאוקרינה, בקש ממני לספר כיצד אני, כילד ניצול שואה, וחסר משפחה אמידה הצליח לסיים לימודים תיכוניים ואקדמאים בישראל רכש מקצוע של עריכת דין, וגם שרת בצבא, השתתף במלחמת העצמאות כלוחם, סיים, במסגרת שירותו הצבאי קורס קציני תותחנים והשתחרר במסגרת שירות מילואים בדרגת רב סרן בהיותו קצין קישור לאו"ם במפרץ סואץ.

פירוט מקוצר של קורותיי בישראל

במסגרת עליית נוער בקיבוץ אילון עבדנו בהכשרת קרקע (ניקוי מאבנים וסלעים) ע"מ שניתן יהיה לעשות בה שימוש לגידולים חקלאיים. זה היה עיסוקנו בשעות לפנה"צ. אחה"צ למדנו עברית וכן פעילות גופנית, כגון: שימוש במקלות לשם התגוננות בפני הצבא הבריטי, שנהג לבקר בקיבוצים לשם חיפוש נשק שהיה מוסתר שם. באותו הזמן ובאותן הנסיבות ההתנגשויות עם הבריטים לא התנהלו בנשק חם.

לאחר שהותי כעשרה חודשים בקיבוץ אילון הגעתי לדודי [] לחיפה ושוחחנו על עתיד, הוא הציע לי ללמוד פחות, שהרי, לדבריו, מקצועות אלה נתנו פרנסה טובה לבעליהן. שאיפתי היו שונות. רציתי ללמוד לימודים תיכוניים, לקבל תעודת בגרות של ממשלת פלסטינה, ולאחר מכן להמשיך וללמוד לימודים אקדמיים ולעבוד במקצוע עריכת דין. כאשר טווחי תכניות אלה עדיין לא ידעתי כי בעתיד הקרוב יהיה עלי להשתתף כחייל לוחם במלחמת העצמאות. באוקטובר 1946 התחלתי ללמוד בחיפה בבי"ס ערב של מורים מוסמכים בו הכינו תלמידים לבחינות בגרות חיצוניות של ממשלת פלסטינה. בשעות לפנה"צ עבדתי בבנין ובכל מיני עבודות מזדמנות, וכל פרוטה שהרווחתי נתתי לדודי [] המנוח, מתוך הנחה שבכך אפצה אותו על ההוצאות שגרמתי לו בשהותי בדירתו. בדיעבד התברר כי דודי לא לקח פרוטה לעצמו, אלא חסך את מה שקבל ממני ונתן לי את כל מה שחסך בסיימי שירותי הצבאי, לשם התחלת לימודי האקדמיים באוניברסיטה העברית בירושלים.

לאחר שעברתי את בחינות הבגרות, באפריל 1948, ההגנה גייסה אותי לשורותיה ונשלחתי לקורס עוזרים לקציני תותחנים, בו לימדו אותי כיצד לבצע חישובים לצרכי מתן נתונים מתצפית, בה הייתי אמור להימצא עם מפקד סוללת תותחנים, לתותחנים שהיו בעמדה מוסתרת. המדריכים בקורס היו קצינים יהודיים ששרתו בצבאות האדום והצבא הבריטי. התותחנים היו מתקופת מלחמות נפוליאון והמחנה בו למדנו נמצא בפרדס כץ, מוסתר מהצבא הבריטי, ומהמטרה.

מיד לאחר עזיבת הבריטים את פלסטינה והכרזה על הקמת מדינת ישראל, פלשו צבאות של המדינות הערביות לארץ ישראל. בגזרה שלי הצבא המצרי הגיע לאשדוד והסוללה שלנו, המורכבת מארבע תותחנים, נשלחה לפרדסי יבנה ע"מ להגן על תל אביב וישובים מדרום לה. מאוחר יותר העבירו אותנו לפרוזדור ירושלים למנוזר באבו גוש, בדרך עפר שנחפרה דרך פסגות של גבעות וקראו לה "דרך בורמה". דרך זו עקפה את בנין המשטרה בלטרון שהיה מוחזק בידי הלגיון הערבי, שהוקם ע"י הבריטים עבור הירדנים. בנין משטרה זה ניתק את הדרך הראשית מהשפלה לירושלים ו"דרך בורמה" עקפה מכשול זה ואפשרה גישה לירושלים, כשבקטע מסוים של אותה הדרך טרקטורים גררו כלי רכב. כך גם אנו נגררנו עם סוללת התותחנים שלנו מתקופת נפוליאון, והגענו למנוזר אבו גוש ע"מ לעזור לחטיבת פלמ"ח "הראל" להגן על הדרך לירושלים, שהייתה אותה עת במצור של לוחמים ערביים שירו מכפירים הסמוכים לכביש על שיירות שזרמו מגוש דן עם אספקה לאוכלוסיית העיר.

בהמשך חלקו את הסוללה שלנו לשתי פלגות, כל פלגה בת שני תותחנים. אני השתתפתי בפלגה שנשלחה לקיבוץ צרעה, שם הקשור לתקופת שמשון הגיבור, במטרה להגן על בית שמש והאזורים דרומית מירושלים. הקצינים נשארו באבו גוש, ועל כן נותרתי כבעל מקצוע היחיד של הפלגה שידע לעשות חישובים לצרכי פקודות אש. אכן הגיעה שעת להפעיל את הידע שרכשתי, במהירות מעל המשוער. העיירה בית שמש הייתה מאוכלסת ע"י עולים חדשים שלא ידעו עברית, ומוגנת ע"י עמדות פלמ"ח מחטיבת הראל שהיו מחופרות במשלט המשותף להם ולעמדות ערבים, שמטרתם היה לכבוש את העיירה מידי יהודים. לפתע הערבים התחילו להפגיז באש מדויקת עמדות פלמ"ח ועשו בהם שמות. היה צורך להשתיקם בתותחנים שלנו, אך הקשר הטלפוני לקצינים שלנו ששהו באבו גוש היה בלתי תקין. בנסיבות אלה מפקד פלוגת פלמ"ח במקום שהותנו נתן לי פקודה להפעיל את שני התותחנים שלנו ע"מ לפגוע ולהשמיד את עמדות הערבים במשלט המשותף. לא העזתי, כטוראי, לתת פקודות ירי, לא כל שכן שלא ידעתי את כמות התחמושת שעמדה לרשותנו. לבסוף העזתי ופעלתי. בעזרת שלושה פגזים שנורו לפי פקודתי (שנים לאיתור מדויק של המטרה, כפי שלימדו אותי, ושלישי לצרכי השמדתה), הצלחתי להשתיק את עמדות הערבים, ולוחמי פלמ"ח על המשלט יכלו לחזור ולהגן על האזור ללא כל חשש. כשהמלאכה הושלמה הגיעו מפקדי הסוללה מאבו גוש והתחילו לגעור בי על מעשיי, אך שלחו אותי לקורס ראשון של קציני תותחנים בצה"ל. הואיל ואת הקורס סיימתי בהצטיינות ונהייתי קצין, ברצוני להדגיש כי הצלחתי לא מפאת כושר מנהיגותי על אלה שקבלו פקודות ירי ממני, אלא הודות לביצוע מדויק ובקור רוח של מה שלימדו אותי לעשות.

במשך הזמן מדינת ישראל הגיעה להפסקת אש, ולפי בקשתי הועברתי מחיל התותחנים למפקדת עיר ירושלים ע"מ שתהיה לי האפשרות במהלך החודשים האחרונים של שירותי הצבאי ללמוד במחזור הראשון של הפקולטה למשפטים של האוניברסיטה העברית בירושלים. על יסוד תעודת בגרות שקבלתי בינתיים מממשלת פלסטינה נתקבלתי לאוניברסיטה כתלמיד מן המניין.

בירושלים קבלתי חדר במחנה שנלך ומוניתי בתור מפקד של כפר ערבי מנחת, שהתרוקן מתושביו הערביים שברחו, ואוכלס ע"י עולים חדשים מתוניסיה ושמו הפך למלחה (היום שכונה ידועה בירושלים). תפקידי היה להציב מערבים נגד מסתננים ערבים, ותחת פיקודי היו הצעירים מבין העולים החדשים עצמם שקבלו משכורת מהמדינה החדשה באמצעותי. באותה התקופה היה חורף אכזרי (אף בתל אביב ירד שלג). באוקטובר 1949 התחלתי ללמוד באוניברסיטה בזמנית עם שירותי הצבאי. בלילות עסקתי במעריבים באזור, ובימים השתתפתי בלימודים בהיותי במדים צבאיים מכוסים בוך ורטובים.

התגוררתי בחדר שהועמד לרשותי במחנה צבאי שנלך בירושלים. את שכר הלימוד שילמתי מהכספים שקבלתי מדוד כפי שתארתי לעיל.

שוחררתי משירות סדיר בצבא באפריל 1950 (אחרי שתי שנות שירות), ועברתי לשירות מילואים בפרקליטות צבאית. למחיתי כסטודנט השתכרתי ממשרה חלקית שהשגתי כמזכיר הסתדרות המורים בירושלים. בתקופת הלימודים, לאחר ששוחררתי מהצבא שכרתי חדר בירושלים אצל משפחה שבנה עבר ללמוד לטכניון בחיפה. עד שנת 1953, היינו עד לסיום לימודיי באוניברסיטה, הייתי עסוק גם בלימודים וגם בעבודות מזדמנות שהתאימו לתכניות לימודי, וגם בשירות צבאי בפרקליטות צבאית, תחילה בתור סניגור פיקודי תחת פיקודה של הסנגורית הצבאית דליה דורנר (שופטת ביהמ"ש העליון לאחר זמן). לאחר מכן מוניתי ע"י פרקליט צבאי ראשי האלוף מאיר שמגר (לאחר זמן נשיא ביהמ"ש העליון) בתור תובע צבאי (בתפקידי זה ייצגתי את הצבא בבתי דין צבאיים במספר משפטים חשובים (אך זאת בשלב מאוחר יותר בהיותי כבר עו"ד). סוף "הקריירה" הצבאית שלי בשירות מילואים לא היה כל כך משמח. בשלב מסוים קבוצת תובעים צבאיים, ואני ביניהם, הושאלה, ליחידה של קישור למשקיפי או"ם. התפקיד שהוטל עלי היה להיות קצין קישור ליחידת משקיפי או"ם במפרץ סואץ סמוך לכניסה הדרומית לתעלת סואץ. היה זה בחודש ינואר, כשהימים היו חמים מאוד והלילות קרים. בלילות ישנתי בשק שינה באוהל קטן ובימים ייצגתי שלטונות צה"ל באותו איזור של מדבר סיני. איתי היה נהג ג'יפ שעמד לרשותי וקשר עם מכשירי קשר. באחד הלילות הרגשתי שאיני מסוגל לנשום. מיד הסיע אותי הנהג בג'יפ למחנה צבאי הקרוב ביותר. שהיה במרחק כ-250 ק"מ ממקום המצאנו. בשעות הבוקר המוקדמות הגענו למחנה אטור, שם נבדקתי ע"י רופא צבאי שגילה עליית לחץ דם לגבהים 220/180. מיד הטיסו אותי לנ"ת בן גוריון בישראל ומשם הועברתי לביח"ל. בסופו של דבר שוחררתי משירות מילואים צבאי לפני המועד החוקי (גיל 55 שנה) עם נכות צבאית צמיתה, בהיותי בדרגת רב סרן.

סיימתי את לימודי האקדמאים בשנת 1953 וקבלתי תואר מוסמך למשפטים ובלועזית MAGISTER JURIS. לאחר מכן עברתי שתי שנים של התמחות. מתוכם חצי שנה התמחיתי במחלקה כלכלית של פרקליטות מחוז תל אביב. בתקופת התמחות זאת ניסחתי כתבי אישום נגד עבריינים בשטח כלכלי וגם הופעתי בתור תובע נגד עבריינים אלה בבתי משפט שלום. לאחר מכן עשיתי המשך התמחות של שנה וחצי נוספים אצל עו"ד [REDACTED] שניהל משרד גדול יחסית כשלקוחותיו היו, בין השאר, הסוכנות היהודית לישראל ואגודת הסופרים והקומפוזיטורים. גם כתבתי עמו ספר על דיני נזיקין. לקראת סיום ההתמחות [REDACTED] נהרג בתאונת דרכים עת שהוסע במכוניתו ממשדו בתל אביב לסניף משרדו בעיר אשקלון. סיימתי את ההתמחות אצל אחד מעוזריו. לאחר סיום תקופת ההתמחות, עברתי בחינות של לשכת עו"ד בישראל ונהייתי לעו"ד בישראל שמספרו הוא 2163. בינתיים אמי נישאה למרפא שיניים, שמוצאו היה בעיר לבוב בדרום מזרח פולין (היום אוקראינה). לא היה לי איפה לגור לאחר שהגעתי מירושלים לתל אביב והשתכרתי סכום פער בתור מתמחה, על כן אמי נתנה לי מקום לינה במרפאה של בעלה. לאחר שנהייתי עו"ד לא הצלחתי להשיג עבודה במשרד עו"ד, ולכן לקחתי הלוואה של 700 ל"י בבנק, בערבות קרוב משפחה, ושכרתי חדר למשרד ברח' לילינבלום בת"א. נאלצתי לעבוד מהרגע הראשון כעצמאי ולא כשכיר במשרד עורכי דין גדול. כך באופן עצמאי התמחיתי במקצוע עריכת דין. ההישגים שלי בעבודתי היו ראויים. השיטה להצלחה בעבודה הושגה בדרכים הדומות לאלה שעשיתי בהן שימוש עת שנתתי פקודות לפלגת התותחים בזמן מלחמת העצמאות: עשיתי שימוש במה שלימדו אותי בדייקנות אפשרית, וזאת בקור רוח ובהיגיון. בתחילת דרכי מרבית לקוחותיי היו אנשים שהסתבכו במשפטים פליליים. לאחר מכן הועברו אלי לקוחות שהיו מוכנים לשלם שכ"ט לפי הצלחה במשפט, כגון אנשים שנפגעו בתאונות ותבעו פיצויים על נזקיהם. כמו כן הועברו אלי תביעות מקרקעין, שבהן הלקוחות לא היו מוכנים להשקיע כספים גדולים לתשלום שכ"ט עו"ד מחד ולעורכי דין בעלי משרדים גדולים לא היה הזמן הדרוש להסתבך בקבלת עבודות ללא שכר מובטח. אני, כעו"ד צעיר חסר קשרים, קבלתי עבודות כאלה שהועברו אלי ממשרדים גדולים, ודווקא הייתה לי הצלחה בעבודתי זו. אתן שתי דוגמאות: עיריית גבעתיים סללה את הרחוב הראשי של העיר על אדמה שהייתה בבעלות יהודים ממצריים, מבלי להפקיע אותה תמורת תשלום פיצויים. הגשתי תביעת פינוי נגד העירייה בשם של היהודים המצריים ללא קבלת כל שכר מראש. ביהמ"ש העביר את התביעה לבוירות שמאי מקרקעין ידוע שנבחר ע"י ביהמ"ש, ע"מ שיקבע גובה הפיצויים שעל העירייה היה לשלם תמורת הקרקע. בבוירות נקבע סכום כסף עתק, אותו חויבה העיריה לשלם לתובעים. שכרי שהתובעים הסכימו לשלם לי לפי הצלחה בתביעה היה בגובה שאפשר לי לקנות משרד בן שלושה חדרים במקום מרכזי בעיר תל אביב.

המקרה השני שאזכיר כאן היה מקרה של קרקע ליד מפעל יצור חשמל של חברת החשמל ברידינג שבצפון תל אביב. הקרקע הייתה תפוסה ע"י יוצקי בלוקים לבניה מאז ימיה הראשונים של תל אביב. זכויותיהם החוקיות של המחזיקים בקרקע היו שנויות במחלוקת מבחינה חוקית, ועל כן משרד עורכי דין הגדול ועמוס עבודה אליו פנו המחזיקים בקרקע לא היה מוכן להקדיש את זמנו היקר להגנה על זכויותיהם של המחזיקים ללא תשלום מובטח מראש (דבר שלא היה ביכולתם של הלקוחות לעשות), והמליץ להעביר העניין לטיפול. חברת החשמל הייתה מיוצגת ע"י אחד ממשרדי עורכי דין הותיקים והגדולים בישראל ששותפה הבכיר היה ראש לשכת עורכי דין בישראל. לאחר התדיינויות בכל ערכאות בתי המשפט הושגה לבסוף פשרה לפיה לקוחותיי מסרו את הקרקע לחברת החשמל וחברת החשמל מסרה ללקוחותיי מיליון דולר של ארה"ב, מתוכם שולם שכרי שהלקוחות הבטיחו לשלמו לפי הצלחתי בהגנתם.

אין כל צורך להמשיך ולפרט הצלחותיי וכישלונותיי בעבודתי המקצועית ודי לומר שהיו תקופות בהן הייתי מעורב ב-2% מכלל משפטים אזרחיים שהתבררו בפני ביהמ"ש העליון בירושלים. התברר כי צדקתי בזמנו כשדחיתי הצעת דודי ז"ל ללמוד מקצוע פחות.

הייתי גם פעיל בענף מסוים של עבודה למען ציבור. המדובר בענף שיפוטי של האתיקה המקצועית של לשכת עורכי דין בישראל. בתחילה מינו אותי מידי פעם בתור תובע מטעם לשכת עורכי דין בבתי דין משמעתיים. גם ייצגתי מספר פעמים את הלשכה בביהמ"ש העליון. מאוחר יותר נבחרתי כשופט בביה"ד המשמעתי לערעורים של הלשכה. בשלב האחרון של פעילותי כיהנתי כאב"ד ההרכבים השונים של ביה"ד המשמעתי לערעורים של הלשכה.

בתור קרבן רדיפות נאצים נתנו לי הגרמנים רנטת נכות חודשית קבועה אך לא גדולה. אין זה פיצוי נאות, או פיצוי בכלל, על התמונות שרודפות אותי ללא הפוגה של שיירת יהודי טומשוב מזוביצקי המובלים ע"י אנשי S.S עם כלבים ברחובות העיר שהובילו לתחנת רכבת כשכל אחד מהם נושא תרמיל גב ובו הדברים שהם חשבו כי יהיו נחוצים להם במקום מושבם החדש במזרח (כפי שסופר להם). בשיירה זו ראיתי את אבי ואת סבי (שהיה מאושר כי לבתו הבכורה נולד בן זכר שיוכל לומר על קברו קדיש) וסבתי ואת שתי אחיות של אמי עם ילדיהן הקטנים ואת יתר 12,200 יהודי גטו טומשוב שנשלחו לטרבלינקי להרעלה ולשריפת גופותיהם בכבשנים. באותה העת הסתובבתי בין עוברים ושבים שעמדו במדרכה והסתכלו בסקרנות על הובלת אותה השיירה. מזלי היה כי היו לי שערות בלונד ועיני תכלת ומחיצוניותי לא ניתן היה לנחש שאני יהודי.